

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ԶՆՆ ԶՈՒՆԱՍԱՆԻ ՄԵՋ

Յունական «μουσική» բառը շատ աւելի լայն, և տարածուն իմաստ մը ունէր, քան թէ արդի «musique», բառը: Անոնք «μουσική» (երաժշտ) կ'անուանէին այն մարդիկը, որոնք «մուսաններու հետ յարաբերութեան մէջ էին, կամ պարզապէս այն մարդիկը որոնք որեւէ արուեստով կամ գիտութեան մէջ կը զբաղէին: (Պալատոն՝ ասոր համաձայն ըսած էր. «Երաժշտութիւնը, հոգիին դաստիարակութիւնն է») Բայց ասիկա անշուշտ բառին ընդհանուր և քիչ մըն ալ անորոշ նշանակութիւնն էր: Ասկէ անկախաբար, եւ գործնականօրէն՝ «μουσική» կարգ մը արուեստներու ամբողջութիւնը կը նշանակէր: Այդ արուեստներն էին, ա) harmonique — ձայներուն արուեստն ու գիտութիւնը — բ) rythmique — գ) organique — երաժշտական զանազան գործիքներ շինելու և զանոնք գործածելու արուեստը — դ) poétique — բանաստեղծութիւն — ե) métrique — տաղաչափական արուեստը (որուն հետ շատ սերտօրէն կապուած էր երաժշտական rythme-ը) — զ) orchestraque — պարը — ի) hypocritique — բեմի արուեստը:

Երաժշտութիւնը յունական կեանքի բոլոր երեւոյթներուն մէջ (կրօնական արա-

րողութիւններ, տոնախմբութիւններ, ներկայացումներ, հարսնիք, կնունք, ծնունդ, և նոյնիսկ դաշտային զանազան աշխատանքներ, պատերազմ) մեծ տեղ մը ունէր, և շատ կարեւոր դեր մը կը խաղար: Հին դարերէն մեղի հասած բազմաթիւ վկայութիւններ կը ցուցնեն անոր հզօր ազդեցութիւնը յունական կեանքին և բարքեւրուն վրայ:

Յունական երաժշտութեան պատմական ժամանակները կը սկսին Ժ.Ի. դարէն (ն. թ.), և կարգ մը կատարելագործումներ որոնք տեղի ունեցան այդ հին դարեւրուն ընթացքին, զարգացման աստիճաններ կը նշեն երաժշտութեան պատմութեան մէջ, որովհետեւ սկսեալ գործ մը շարունակել շատ աւելի դիւրին է, քան թէ գործ մը նոր սկսիլ, կամ սկսելու համար պէտք եղած առաջին քայլերը առնել: Յոյն առաջին երաժիշտները եղած են նաև բանաստեղծներ, եւ փիլիսոփաներ: Այս կարգի երաժիշտներէն ամենէն հինը Օրֆէնն կը նկատուի, (թէ և շատեր Օրֆէնն առասպելական անձ մը կը նկատեն): Օրֆէնէն վերջ կուգան Ամֆիոն, Արիոն, աւելի վերջ Ասէ, Անաքրէոս, Սաֆօ, Բիւտար, և ուրիշներ: Բանաստեղծ և փիլիսոփա-երաժիշտներէն զատ, կային նաև ժողովրդական երգիչներ — աշուղներ — որոնք կիթառի մը կամ քնարի մը ընկերակցութեամբ, քաղաքէ քաղաք շրջնով, զանազան հայրենասիրական, սիրեցողներական, քրնաբերական և սիրային երգեր կ'երգէին: Անոնց կարգին պէտք է յիշենք Ֆէմիուս, Թամիրեոս, և ամենէն նշանաւոր՝ Թերբանգը:

Յոյները երաժշտութեան գտաւանգումին շատ կարեւորութիւն կուտային: Դասընթացքին տեսողութիւնը ընդհանրապէս իրենք տարի էր: Բայց կային վայրեր, ինչպէս Արքատի, ուր այնքան կարեւոր կը համարէին երաժշտական դասընթացքը որ քաղաքացիներուն, մանուկ հասակէն մինչեւ չափահասութիւն (մօտ 30 տարեկան) երգի և քնարի դասեր կուտային, պարտաւորել կերպով:

Երաժշտութեան զարգացման աստիճանները զանազան ժամանակներու մէջ, աւելի յստակ կերպով ճշգրտաւ համար, յունական երաժշտութեան պատմութիւնը, կը

անուշ: 1293 էն մինչև 1466 թուականը երկարող այս ընդարձակ միջանկեալ ժամանակին մէջ տարակոյտ չկայ որ Անաւարդայի մէջ անարգել նշանակուած է զԸԼ-չութեան և ծաղկումի արուեստը, բայց առայժմ գէթ երրորդ գրչութիւն մը հասած չէ ինձի և ուրախ պիտի ըլլամ եթէ նորանոր յայտնութիւններով կարենան օր մը աւելի ընդարձակել Անաւարդայի գրիչներու ցարդ յայտնի եղող սահմանափակ ցանկը:

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍՎՈՊՈՍ

բաժանեք չորս մեծ շրջաններու: Ա) Նախ-
նական շրջան. — Առաւելաբար, առասպե-
լական երգիչներու շրջան մըն է այս, իսկ
այս վերջիններէն կը գտնուին մանաւանդ
Թրակիոյ, և Փոփուքիոյ մէջ: (Օրֆէ, Ամ-
ֆոն, Միւզէ, այս շրջանին կը պատկա-
նին): Բ) Սպորտական շրջան. — (Բ. Կէ-
զար՝ ն. Բ.) երաժշտութիւնը՝ չափազանց
սերտօրէն կ'ապուած է բանաստեղծու-
թեան՝ և անկէ անբաժան կը նկատուի:
Բայց հակառակ աս իրողութեան, կը ստեղ-
ծուին բանաստեղծութիւնէն անկախ rhyth-
mique ձևեր, և forme-եր, և ժամանակի
երաժիշտները՝ Ալեք, Ալքման, Սաֆո, Բինա-
տար, ոչ միայն զանազան բանաստեղծու-
թեանց եղանակներ կը յարմարեցնեն՝ այլ
նաև ստեղծուած forme-երուն համաձայն
միայն զործիքներով նուազուելիք եղա-
նակներ կը յղանան: (Հնդկանրապէս միայն
սրինգի համար): Գ) Աթենական շրջան. —
(Կամ դասական շրջան, Զ. — Ե. դար) յու-
նական ոսկեդարի այս շրջանին, երաժշտ-
տութիւնը, բանաստեղծութիւնէն զատուե-
լով, ուրոյն և անկախ արուեստ մը կը դառ-
նայ, և նոյնիսկ իւր այդ՝ իր քաղաքինա-
կէտին կը հասնի շնորհիւ Բիտարի, Սիմո-
նիտի, Պաքսեմիտի, մեծ տաղերուն (ode) և
Անաքրէոսի երգերուն: Դ) Հելլենական
շրջան. — Այս շրջանին ծնունդ կ'առնեն
մեծ երգչախումբեր՝ կատակերգութիւնե-
րու և մանաւանդ ողբերգութեանց ընկե-
րանալու համար, կը ստեղծուին նոր գոր-
ծիքներ: Երաժշտութիւնը, ուրեմն ատեն-
ուան կարելի բոլոր միջոցները ունի իր ձեռ-
քին տակ: Կը ստեղծուին երաժշտական
թատրոններ, ուր առջին անգամ ըլլալով
կը արուին երաժշտական «քոնսերտներ»:
Թէմոթէ՝ ատենուան մեծ երաժշտն է (Ա-
րիստոտելի ժամանակակից):

Յունական երաժշտութեան յաջանիւիւր,
եւ անոնց երաժշտական գրութիւնը. — Յու-
նական երաժշտութիւնը melodie և rythmique
յատկանիշեր միայն ունէր, բայց երբ'ջ
harmonic: Յոյները գաղաւաթել չէին գի-
տեր, և չէին ալ փորձեր: Անոնք իրենց
երգերը կ'երգէին միաձայն, իսկ իրենց գոր-
ծիքներն ալ կը գործածէին ազմա բռնե-
լու համար: Իրենց, ողբերգութիւններուն
ընկերացող մեծ քրդախումբերուն զանա-
զան մասերը կ'երգէին իրարմէ տեղեակի մը

(octave) տարբերութեամբ, ինչ որ նորէն
միաձայն կը նշանակէ: Բայց անոնք ունէին
երաժշտական բաւական բարդ գրութիւն
(système) մը: Իրենց «harmonique» (եր-
աժշտական քերականութիւնը) կը բաղկ-
նար բազմաթիւ գլուխներէ, ինչպէս «ձայն-
նի», «système», և այլն: Այդ գլուխներէն կար-
ւորագոյնները հինգ հատ են, որոնց պ'ա-
րունակութիւնը պիտի ջանանք հասկնալ
հիմա:

Ա) — «Ճայնը» խորագրով գլուխին մէջ
ձայնին մասին զուտ գիտական ծանօթու-
թիւններ տրուած են թէ ձայնը ինչպէս կ'ար-
տաբերուի և այլն: Բ) — Միջոց (intervalle)
ամենէն մեծ interalle-ը երկու ութեակնե-
րուն և մէկ հնգեակի մը գումարն է: (Այս
իրողութիւնը հաստատելու ատեն յոյները
մարդկային ձայնը ունէին իւր չափանիշ):
Ամենէն պզտիկ ձայնական միջոցը քառորդ
ձայնն է: (Ինչ որ կը նշանակէ թէ յոյները
կը գործածէին ձայնը, կիսաձայնը, և նոյն
իսկ քառորդ ձայնը): Մինչ արդի երաժշ-
տական գիտութեան համաձայն՝ ամենէն
պզտիկ ձայնական միջոցը կիսաձայնն է:
Ամենէն լաւ հնչող ձայնական միջոցներն
են — քառեակը (perfect fourth), հնգեակը
(perfect fifth) և ութեակը (octave): Գ) —
Système — système կամ գրութիւն կը նը-
շանակէ բազմաթիւ ձայնական միջոցնե-
րուն միացումը՝ օրէնքի մը համաձայն:
Երաժշտական ամենէն փոքր système-ը té-
rarchorde-ն է: Conjoint կը կոչուին այն եր-
կու système-ները որոնք միացած են հա-
սարակաց ձայնանիշի մը միացած են՝ կը
կոչուին disjoint: Disjonction կը կոչուի այն
ձայնը (ton) որ—երկու—systeme-ներ իրարու
կը միացնեն: Դ) — Սեռեր (genres) որ եւ
système մը կրնայ երեք տեսակ սեռի պատ-
կանիլ: Անոնք են — diatonic, chromatic,
enharmonic — կամ պարզ խօսքով կան-
diatonic, chromatic, և enharmonic système-
ներ: Ե) — Harmonie (յոյները այս ա-
նունը կուտային իրենց եօթը տեսակ mode-
երուն) կան երեք տեսակ քառեակներ՝ և
չորս տեսակ հնգեակներ:

1) — Գառնակներ

1) սի $\frac{1}{2}$ so — rk — մի

2) so — rk — մի $\frac{1}{2}$ Յա

3) $rk - մի \frac{1}{2}$ Ֆա - սոլ

2) — Հնգակնհեր

1) $մի \frac{1}{2}$ Ֆա - սոլ - լւ - սի2) Ֆա - սոլ - լւ - սի $\frac{1}{2}$ - սո3) սո - լւ - սի $\frac{1}{2}$ - սո - rk 4) լւ - սի $\frac{1}{2}$ - սո - rk - մի

Այս système-ները(*) իրարմէ կը տարբերին անով որ, իրենց կիսածայները տարբեր տեղեր են: Այս système-ներէն քառեակ մը և հնգեակ մը իրարու միացնելով կարելի է ստանալ 12 տեսակ mode-եր (ձայնաշարեր): Բայց այդ ձայնաշարերէն եօթը հատը միայն գործածելի են, իրենց melodic յատկութեան պատճառաւ: Այս եօթը mode-երը կը բաժնուին երկու խումբերու: Առաջին (myxolydien, lydien, phrygien) ձայնաշարերուն վերջին նօթան dominant-ի դեր կը խաղայ որովհետեւ այս ձայնաշարերուն նոգեակները կը յաջորդեն քառակնհերուն (օր. phrygien mode — $rk - մի - Ֆա - սոլ + դոլ - լւ - սի - սո - rk$), Իսկ երկրորդ խումբին (dorien, hypolydien, hypodorien, hypophrygien) ձայնաշարերուն վերջին ձայնանիշը tonic-ի դերը ունի, որովհետեւ այս ձայնաշարերուն քառեակները կը յաջորդեն հընգեակներուն (օր. Dorien — $մի - Ֆա - սոլ - լւ - սի + սի - սո - rk - մի$):

Եթէ պարզ քննական ակնարկ մը նետենք յունական եօթը mode-երուն վրայ, անմիջապէս պիտի հաստատենք թէ յոյներուն համար diatonic ամէն մէկ ձայն սո - $rk - մի - Ֆա - սոլ - լւ - սի$ տարբեր տեսակ mode-ի մը tonic-ը կրնար ըլլալ: Ասկէ զատ պէտք է ըսենք թէ ձայնները ունենին նաեւ chromatic mode-երու շարք մը՝ ամէն մէկ chromatic նօթայի վրայ կառուցուած: Յոյներուն եօթը mode-երը այնքան տարբեր էին իրարմէ (իրենց համար) որ անոնք կ'ըսէին phrygien լեզուով երգել, dorien լեզուով երգել և այլն: Եւ նոյնիսկ գանալան յատկութիւններ ալ կը վերագրէին այդ mode-երուն: Myxolydien mode-ը, իրենց համար յուզական և ողբերգական ձայնաշար մըն էր: Dorien-ը ծանր, վսեմ, և քաջութիւն ներշնչող: Hypophrygien-ը մութ, կարծր, խորհրդաւոր ձայնաշար մը՝ միսթիք

յուզուձեռն ներշնչող: Lydien-ը դաւաթ, հանդարտեցնող, պատանիներու յատուկ, և այլն:

Ե) — Melopé յունական երաժշտական քերականութեան այս վերջին դուրսը կը սորվեցնէր modulation ընելու զանազան կանոններ և ձևեր: Յունական երաժշտական գրութեան հիմը դնողներէն մէկն էր Արիստօքսէն որ գիտնական մը և մաթեմատիկոս մըն էր:

Հին Յունաստանի մէջ գործածութեան մէջ էին երեք տեսակ գործիքներ: ա) Լաւաւոր, բ) Փշաւոր եւ գ) Հարուածուող: ա) Լարաւոր գործիքներէն կը գործածէին կիթառի(*), և քնարի բաղմամբի տեսակներ: բ) Փշաւորներէն՝ փողի և սրինգի զանազան տեսակներ, և Հարուածուողներէն՝ թմբուկներ և ծնծղաներ: Յոյները ստեղծողը եղած են բաղմամբիւ երաժշտական սեռերու — Home, Hymne, Ode, Marche, Chanson, պարի երգ, և այլն: Իրենց շրջանէն մեզի հասած են Euripide-ի "Oreste", ողբերգութիւնէն մասեր (երաժշտական) բաւական թիւով hymne-եր (ամենէն նշանաւոր՝ hymne à Apollon) Բինտարի Pythique տաղը (ode), զանազան պատերազմական քայլերգներ՝ և պարի եղանակներ:

Հռոմէականք ժառանգեցին յունական երաժշտութիւնը, հետեւեցան անոր, օրինակեցին զայն, յարմարեցնելով իրենց ճաշակին՝ առանց բան մը աւելցնելու անոր վրայ:

ՕՆԵԻԿ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

(Ետաւեցակիւի՝ 3)

(*) Systeme = scale

(*) Կիթառը այս տեղ մեր զիգամ կիթառը չէ, յայնուհետեւ գործածած կիթառը աւելի փափկ և փոքր էր, յիշ լարեւէ բաղկացած: